

VALENȚE EUROPENE ALE ISTORIEI

MIHAI MANEA

În pragul secolului XXI, într-o perioadă marcată de importante mutații în plan social-politic, economic, demografic, studiul istoriei trezește un interes deosebit. Aceasta cu atât mai mult, cu cât *Noua Europă*, concept acreditat în ultimii ani odată cu tendințele de accentuată integrare europeană, ne dezvăluie, la nivelul continentului nostru, o arie multiculturală și pluralistă.

Într-o atare conjunctură s-a produs o largă diversificare a registrului de cuprindere a istoriei. Aceasta nu mai vizează astăzi strict aspectul politic și militar, ci s-a extins și la economie, societate, rolul minorităților. Concomitent se desfașoară o vie activitate pentru reconceptualizarea istoriei și adaptarea sa la noile cerințe teoretice. În fața tehnicilor de cercetare și a direcțiilor de investigație se deschid noi orizonturi.

Repudiind tot mai mult vechile clișee și discursuri naționaliste, redefinind tot mai multe mituri istorice, de fapt, practic demitizând *istoria* încearcă în ultimii ani să releve *ceea ce leagă* și *nu* ceea ce separă civilizațiile lumii.

Afișând o viziune tot mai largă și nuanțată asupra a diferite fenomene și procese social-economice, politice, culturale, religioase, istoria joacă un rol politic important și acționează la diferite nivele – mass-media, societate – pentru înțelegere, încredere și toleranță între popoare.

Astfel, învățarea – predarea istoriei – devine într-o măsură decisivă o parte esențială a educației tinerei generații. Istoria se impune, tot mai mult ca un mijloc de exprimare a ideii de dezvoltare personală, de propagare a unor atitudini sociale. În aceste condiții în decembrie 1995 Lluís Maria de Puig, deputat spaniol din grupul socialist al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, în prezent proeminentă personalitate în cadrul Adunării Atlanticului de Nord, a propus adoptarea unui document privind predarea – învățarea istoriei în Europa¹. A luat naștere astfel, Recomandarea nr. 1283/1996 a Consiliului Europei, adoptată de către forul european la 22 ianuarie 1996².

Organismele europene și, în principal, Consiliul Europei și Comitetul său de Cultură, au acordat și acordă o atenție deosebită istoriei, prin întărirea rolului său în sistemul său de învățământ și solicitarea privind înlăturarea oricăror prejudecăți politice în scrierea noilor manuale de istorie.

---

1. Documentul nr 7446/1996, Raport al Comitetului de Cultură și Educație; vezi și anexa.

2. Vezi și The Council of Europe, *History and the learning of history in Europe*, Strasbourg,

Astfel, în opinia forurilor europene accentul cade încă prea mult pe istoria națională în locul unei viziuni europene, poate chiar globale, și în care toate națiunile, inclusiv cele mici, să se regăsească pe măsura participării lor la făurirea istoriei. În același timp continuă să se poarte o vie discuție în jurul locului și rolului istoriei naționale și a raportului său cu cea universală în diferite state ale Europei.

Cu privire la istorie se impune cu necesitate o regândire a locului său în ansamblul științelor sociale. Conform părerii a tot mai mulți specialiști istoria este o disciplină de învățământ și o știință ceea ce poate ilustra foarte bine schimburile interculturale și poate deveni un instrument foarte eficace în domeniul educației privind drepturile omului. Toate documentele oficiale ale forurilor europene subliniază necesitatea adoptării unei cronologii a istoriei europene valabilă în linii generale. Trebuie să se acorde mai multă atenție sublinierii importanței moștenirii greco-romane, bizantine, rolului universităților medievale, civilizațiilor din Orientul Îndepărtat. De asemenea, va trebui să se accentueze mai mult asupra tuturor cauzelor Reformei și Contrareformei și rolul Imperiului Otoman.

În ceea ce privește religia trebuie reliefat faptul că aceasta a fost și este o componentă majoră a tuturor societăților și nu doar a Orientului Antic și a Evului Mediu. În același timp, se impune a fi subliniat și faptul că toate religiile – creștinismul, iudaismul, budismul ș.a. – au fost deopotrivă de importante în istorie. Deși în unele zone ale continentului nostru a fost eludat cu bună știință, este imperios necesar să se dezvăluie rolul personalităților cu adevărat importante, inclusiv pentru răspândirea valorilor democratice europene.

Revoluția franceză din 1789-1794 trebuie studiată în contextul marilor curente de idei din Secolul Luminilor și alături de unele mișcări social-politice și ideologice din alte zone ale continentului nostru, precum: Țările-de-Jos, Imperiul Habsburgic, Polonia. Se consideră necesar să se reliefeze cu mai mare putere și faptul că lucrările Congresului de la Viena (1814-1815) au urmărit nu atât Restaurația, cât mai ales punerea bazelor unui nou raport de forțe pe plan politic internațional. În același timp trebuie să se prezinte atât părțile bune, cât și cele rele, ale cuceririlor și dominației coloniale din zonele extraeuropene.

Interesul acordat studierii și popularizării istoriei Europei, este ilustrat și de numeroase conferințe privind predarea istoriei organizate cu participarea europeană, ca, de exemplu, cele de la: Oslo(1954), Roma(1955), Royaumont(1956), Schveningen(1957), Brugges(1991), Leewarden(1993), Delfi(1994), Sofia(1994), Graz(1994). Printre temele dezbătute menționăm: *Evul Mediu; perioada secolelor XVII-XVIII sau 1789-1871; Istoria, valorile democratice și toleranța în Europa; Reforma predării istoriei în școlile din statele europene aflate în tranziție democratică; predarea istoriei secolului XX în Europa.*

Din lucrările acestor conferințe s-au desprins unele teme ce pot fi abordate în predarea istoriei Europei. Între acestea pot fi menționate, astfel: propaganda și scopurile sale; imperialism și colonialism; conflicte militare – cauze și efecte; rolul mass-mediei; mobilitatea socială; marele migrații; rolul bisericii în societatea feudală; oraș și sat în Evul Mediu; orașele medievale – evoluție și implicații în

dreptul domenial; ordinele societății feudale; instituția Parlamentului; Cruciadele; Umanismul și Renașterea; legăturile comerciale între regiunile Europei (Italia, Hansa, vikingi); Europa Centrală – nașterea națiunilor; biografia marilor intelectuali; Europa Centrală la răscrucea influenței Romei și Bizanțului; impactul războaielor religioase; Epoca Luminilor; revoluția industrială; mișcarea de rezistență în timpul celui de al doilea război mondial; Europa văzută de alții; ideea unității europene; Europa în lumea contemporană.

Este practic imposibil să prezinți istoria Europei fără a ține seama de istoria tuturor națiunilor mici și mari de pe continent, căci nimeni nu poate lua dreptul popoarelor la istorie. Dar, în același timp istoria continentului nostru nu poate fi o simplă juxtapunere de istorii naționale. Unui astfel de deziderat îi corespunde – chiar dacă parțial și cu multe lipsuri în special, în ceea ce privește istoria românilor – și Euromanualul de istorie elaborat sub redacția lui Frederic Delouche de către un colectiv de 11 specialiști din Franța, Marea Britanie, Spania, Italia, Danemarca, Cehoslovacia, Belgia, Irlanda, Grecia, Olanda, Germania și care a cunoscut ediții în limba franceză, germană, engleză, poloneză, maghiară.

Istoria Europei este, în fapt, istoria unei imense acumulări de fapte, procese și fenomene, interpretate foarte diferit de către școlile naționale de istorie. Deseori abordarea problemelor naționale și sociale determină interpretări eronate și deschide calea manipulării politice a istoriei. De aceea se impune în mod decisiv eliberarea predării istoriei de orice constrângere ideologică. Prin toate cele trei nivele identificate în predarea – învățarea istoriei – *istorie locală, națională, globală* – istoria își afirmă rolul foarte important în formarea identității și conștiinței naționale alături de familie, mass-media ș.a.

Dar cum pot oare să fie atrași elevii să cunoască și să învețe istoria Europei? Provocarea pe care o adresează științei istoriei societatea multiculturală impune, inclusiv prin intermediul istoriei, educația tinerei generații în spiritul valorilor fundamentale ale societății civile, a respectării drepturilor fundamentale ale omului. Prin predarea istoriei se oferă astfel elevilor posibilitatea de a-și afirma propria părere, de a analiza critic, de a adopta decizii și atitudini și de a aprecia complexitatea și diversitatea fenomenelor istorice.

ANEXĂ

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei - Sesiunea ordinară 1996 -

Recomandarea Nr. 1283/1996 privind istoria și predarea istoriei în Europa

1. Orice om are dreptul de a-și cunoaște trecutul ca și dreptul de a-l respinge. Istoria constituie unul din mijloacele de reconstituire a trecutului și de făurire a identității culturale. Ea reprezintă, de asemenea, o cale de acces către experiența și bogăția trecutului și a altor culturi. Istoria este o disciplină interesată în dezvoltarea unei concepții critice cu privire la informația și la imaginea controlată.

2. Istoria are de jucat un rol politic cheie în Europa zilelor noastre. Ea poate contribui la o mai bună înțelegere, toleranță și încredere între indivizii și popoarele Europei sau poate deveni o forță a diviziunii, violenței și intoleranței.

3. Cunoașterea istoriei este importantă pentru societatea civilă. Fără aceasta, individul este mai vulnerabil la manipularea politică sau de orice fel.

4. Pentru cei mai mulți dintre tineri cunoașterea istoriei începe de la școală. Aceasta nu trebuie să însemne simpla memorare a faptelor istorice; ea trebuie să fie o inițiere în modul în care se poate ajunge la cunoașterea faptelor istorice, o modalitate de dezvoltare a gândirii critice și a unei atitudini civice democratice, tolerante și responsabile.

5. Școala nu este singura sursă privind informația și atitudinea față de istorie. Între alte surse, putem menționa mijloacele de comunicare în masă, cinematograful, literatura și turismul. O influență deosebită este exercitată, în același timp, de către familie, colegi, comunitățile locale și naționale și de către cercurile religioase sau politice.

6. Noile tehnologii de comunicare (CD-I, CD-ROM, Internet, realitatea virtuală) sunt pe cale să lărgască în mod progresiv aria de acțiune și impactul asupra subiectelor cu tematică istorică.

7. Se pot distinge mai multe forme de istorie: tradiția, amintirile și istoria analitică. Faptele istorice sunt selectate pe baza unor criterii diferite. Iar aceste forme de istorie joacă roluri diferite.

8. Oamenii politici au propriile lor interpretări asupra istoriei și unii sunt tentați să o manipuleze. Aproape toate sistemele politice au utilizat istoria pentru a le servi interesele și au impus propria versiune asupra faptelor istorice ca și definirea a ceea ce este bun și rău în istorie.

9. Chiar dacă scopul lor este de a fi cât mai obiectivi posibil, istoricii sunt, de asemenea, foarte conștienți de subiectivitatea istoriei și de diferitele modalități în care ea poate fi reconstituită și interpretată.

10. Cetățenii au dreptul de a cunoaște istoria care nu a fost manipulată. Statul trebuie, deci, să asigure acest drept și să încurajeze o interpretare științifică, fără vreo deformare religioasă sau politică, a tot ceea ce se învață.

11. Profesorii și cercetătorii trebuie să se afle în contact permanent pentru a asigura permanentă înnoire a conținutului învățării istoriei. Este important ca istoria să țină pasul cu prezentul.

12. Va trebui să existe o transparență între toți cei ce lucrează în domeniul istoriei, fie că sunt în clasa de școală, studioul de televiziune sau biblioteca universității.

13. O atenție deosebită va trebui acordată problematicii istoriei Europei Centrale și Orientale, ce a suferit atât de multe de pe urma manipulării istoriei până foarte recent și care continuă să fie, în anumite cazuri, subiectul cenzurii politice.

14. Adunarea recomandă Comitetului Miniștrilor să încurajeze învățarea istoriei în Europa formulând următoarele propuneri:

I. Cunoașterea istoriei trebuie să fie o parte esențială a educației tinerilor. Predarea istoriei va trebui să permită tinerilor să-și formeze

deprinderi de gândire critică pentru a interpreta și a analiza informația de o manieră critică și responsabilă, să recunoască complexitatea problemelor și să aprecieze diversitatea culturală. Vor trebui identificate stereotipurile și orice alte distorsiuni bazate pe prejudecățile naționale, rasiale, religioase și altele;

II. Conținutul programelor de istorie va trebui să fie foarte deschis. Ele vor trebui să cuprindă toate aspectele unei societăți (istoria socială și culturală, ca și istoria politică). Va trebui să se acorde importanță istoriei locale și naționale (dar nu celei naționaliste), ca și istoriei minorităților. Evenimentele controversate, sensibile și tragice, vor trebui prezentate în mod echilibrat prin raportare la influențele pozitive mutuale;

III. În programele de învățământ trebuie să figureze istoria întregii Europe, istoria principalelor evenimente politice și economice, precum și curentele filozofice și culturale ce au pus bazele identității europene;

IV. Școala trebuie să accepte modalități diferite de a prezenta aceleași subiecte în diferite state și aceasta ar putea reprezenta baza unor schimburi școlare;

V. Institutul Georg Eckart pentru Cercetarea Internațională a Manualelor ar trebui susținut, după cum Ministerele Educației și editorii de manuale școlare din statele membre vor trebui să contribuie la menținerea la zi a colecției de manuale a institutului;

VI. Se impune ca diferitele forme de predare a istoriei – studiul manualului, televiziunea, proiectele educaționale, vizita la muzeu – să fie combinate, fără a favoriza, de o manieră exclusivă vreuna dintre ele. Noile tehnologii ale informației trebuie integrate plenar în acest proces. Trebuie asigurate criteriile educaționale și academice potrivite pentru selecția materialului factual;

VII. Va trebui să fie sprijinită într-o mai mare măsură interacțiunea între influența școlii și factorii extrașcolari asupra judecăților de valoare ale tinerilor cu privire la istorie, de exemplu, de către muzee (în special de către muzeele de istorie), de către programul "drumurilor culturale" și, în general, de către turism;

VIII. Vor trebui încurajate noile abordări ale predării istoriei, precum și formarea profesională continuă, în special în ceea ce privește noile tehnologii didactice. Va trebui susținută formarea unei rețele interactive a profesorilor de istorie. Istoria va trebui să reprezinte o prioritate pentru seminariile profesorilor organizate în cadrul programului de Cooperare Culturală pentru formarea continuă a profesorilor;

IX. Va trebui încurajată colaborarea între profesori și istorici, de exemplu, prin intermediul noului proiect al Comitetului pentru Educație al Consiliului de Cooperare Culturală privind învățarea și predarea istoriei Europei în secolul XX;

X. Guvernele statelor membre vor trebui să sprijine constituirea asociațiilor naționale independente ale profesorilor de istorie. Va trebui încurajată participarea acestora la Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie (EUROCLIO);

XI. Va trebui elaborat, în colaborare cu profesorii de istorie, un cod de conduită pentru predarea istoriei, precum și o carte europeană pentru a-i proteja pe aceștia de manipulările politice.

15. Adunarea sprijină libertatea de cercetare științifică, dar, în același timp, așteaptă aceeași responsabilitate profesională pe care o solicită din partea lucrătorilor din domeniul radiodifuziunii. În consecință, Adunarea recomandă Comitetului de Miniștri:

I. Să ceară guvernelor statelor membre să sprijine financiar în mod continuu cercetarea științifică în domeniul istoriei și lucrările comisiilor multilaterale și bilaterale cu privire la istoria contemporană;

II. Să promoveze colaborarea între istorici, ținând cont de diferite experiențe și opinii, pentru a favoriza dezvoltarea atitudinilor celor mai deschise și tolerante în Europa;

III. Să asigure protecția dreptului la liberă exprimare a istoricilor.

16. Va trebui încurajată colaborarea europeană în domeniul predării istoriei. Adunarea recomandă Comitetului de Miniștri:

I. Să analizeze elementele de bază ale istoriei diferitelor popoare din Europa pentru a fi integrată în toate manualele de istorie europeană;

II. Să examineze posibilitatea organizării în statele membre a unor biblioteci electronice de istorie;

III. Să încurajeze statele membre să organizeze muzee naționale de istorie după modelul german al "Casei de Istorie" de la Bonn;

IV. Să promoveze proiectele multilaterale și bilaterale în domeniul istoriei și al predării istoriei și, în special, proiectele regionale între statele vecine.

BIBLIOGRAFIE

- Peter Burke, *New Perspective on Historical Writing*, London, 1991.
- The Council of Europe, *Against bias and prejudice: the Council of Europe's work on history teaching and history textbooks*, Strasbourg, 1996.
- The Council of Europe, *The European Content of the School History Curriculum*, Report by Dr. Robert Stradling, Strasbourg, 1995.
- Georges Dethan, *Une conception nouvelle de la biographie*, in "Revue d'Histoire Diplomatique", 1982, p. 57-65.
- Michael Geyer, Charles Bright, *World History in a Global Age*, in "The American Historical Review", October 1995, p. 1034-1061.
- *International Baccalaureate, History, International Assessments*, London, 1996.
- Tim Lomas, *Teaching and Assessing Historical Understanding*, London, 1993.
- M. Shennan, *Teaching about Europe*, London, 1991.
- John Slater, *Teaching history in the New Europe*, London, 1994.
- Michael Stanford, *A Companion to the Study of History*, London, 1994.